

CREATIVITATEA, SEMANTICITATEA ȘI ALTERITATEA APLICATE LA PROCESUL TRADUCERII ȘI ÎN CADRUL FORMĂRII TRADUCĂTORILOR

CZU: 81`25-051

DOI:10.5281/zenodo.6457636

Ludmila ZBANȚ

Universitatea de Stat din Moldova

ORCID: 0000-0001-6974-6474

Traducerea este o activitate creativă care stabilește relația dintre obiect, semn și interpretant și se bazează pe vaste cunoștințe în domeniul limbilor, a culturilor, psihologiei, legilor vieții ș.a. Dezvoltarea aptitudinilor de abordare creativă a traducerii ca activitate interculturală nu poate fi separată de conținutul semantic al discursului, în strânsă legătură cu realitatea extralingvistică. Destinatarul traducerii este cel care introduce în algoritmul întregului proces condiția respectării factorului alterității, adică scoate în prim-plan eterogeneitatea viziunilor lumii în limba-cultura sursă și limba-cultură țintă. Considerăm că întreg procesul de formare a viitorilor traducători profesioniști trebuie orientat spre educarea conștientizării semanticității limbii în comunicare, a interesului față de cunoașterea Celuilalt și a formării de atitudini creative și independente în alegerea strategiilor de traducere.

Cuvinte-cheie: alteritate, Celălalt, competențe de traducere, creativitate, discurs, limbă, limbaj, semanticitate, subiectul traducător, universalii.

CREATIVITY, SEMANTICITY AND OTHERNESS IN THE PROCESS OF TRANSLATION AND TRANSLATORS TRAINING

The translation process is creative, establishing the relationship between the object, sign and interpreter and requiring vast knowledge of languages, cultures, psychology, and Laws of Life. The skills training related to the creative approach to translation as an intercultural activity has to be linked to the semantic content of discourse and in close connection with the extralinguistic reality. The translation addressee is the one to bring the condition of respecting the otherness into the algorithm of the whole process, i.e., brings to the forefront the heterogeneity of worldviews in the source language-culture and the target language-culture. We consider that the entire process of training future professional translators should be oriented towards raising the awareness of the semanticity of language in communication, educating the interest in the Other and fostering creative and independent attitudes in choosing suitable translation strategies.

Keywords: otherness, the Other, translation competencies, creativity, discourse, language, semanticity, translator, universals.

Numeroasele lucrări cu referire la teoria și practica traducerii iau în dezbatere subiecte ce țin de istoria și evoluția gândirii critice, precum și de direcțiile teoretice de cercetare științifică în acest domeniu, conceptele științifice de bază ș.a. O altă constatare se află în directă legătură cu interesul tot mai accentuat pentru personalitatea lingvistică și culturală a traducătorului și rolul acestuia în procesul traducerii. Amintim aici opinia lui Paul Ricoeur enunțată în lucrarea sa „Sur la traduction”, unde se vorbește despre situația de traducere în care « Deux partenaires sont en effet mis en relation par l'acte de traduire, l'étranger – terme couvrant l'oeuvre, l'auteur, sa langue – et le lecteur destinataire de l'ouvrage traduit. Et entre les deux, le traducteur qui transmet, fait passer le message entier d'un idiome dans l'autre. » [1, p.2]. În această situație inconfortabilă, traducătorului îi revine rolul de mediator care trebuie să asigure comunicarea între ceilalți actori. Ricoeur mai amintește în același context opinia lui Franz Rosenzweig, care vede în traducător o slugă a doi stăpâni: străinul în opera sa și cititorul în dorința sa de însuși, autorul străin și cititorul care „locuiește” în aceeași limbă cu traducătorul [Ibidem]. Cum poate fi „dezlegat acest nod”? Ce principii și strategii ar trebui

de urmat pentru cel puțin a diminua problemele existente? Credem că unele răspunsuri le găsim în opiniile expuse cu diverse ocazii de către marele lingvist al contemporaneității Eugeniu Coșeriu.

Principii de urmat în procesul traducerii

În discursul pronunțat pe 13 martie 1992 în Aula Academiei Române, Eugeniu Coșeriu vorbește despre cinci principii care l-au călăuzit permanent în activitatea sa. Ele formează „o unitate de gândire, lingvistica fiind și ea o știință a culturii, o știință umanistă” [2, p.15]. Este vorba despre principiul general al obiectivității, principiul umanismului, principiul tradiției, principiul anti-dogmatismului și principiul utilității publice sau al binelui public. Aceste principii pot fi acceptate cu certitudine drept jaloane epistemologice capabile să asigure procesul de comunicare, inclusiv comunicarea interculturală, adică traducerea.

Mai întâi, este evidențiat *principiul general al obiectivității*, „care ar însemna a spune lucrurilor pe nume. De obicei, știința, care are ca țel, fără îndoială, să spună lucrurile așa cum sunt, reușește să spună ori că nu sunt în niciun fel, ori că sunt într-o anumită perspectivă, mai mult sau mai puțin parțială. Prima urmare a acestui principiu este universalitatea științei. Dat fiind că în știință totul se rezolvă direct cu lucrurile, cu obiectele, obiectul e obiect pentru toți, și nu numai pentru un grup sau o comunitate mai mult sau mai puțin restrânsă, iar problemele științei sunt probleme pentru toată umanitatea.” [Ibidem]. Traductologia ca știința extinde funcționarea principiului dat prin contribuția sa adusă în schimbul de cunoștințe și răspândirea cunoașterii lucrurilor asigurate de traduceri în numeroase limbi, într-un vast spectru de domenii. Acest principiu este întregit prin ideea fidelității în traducere, un concept cunoscut din antichitate (amintim că Horațiu vorbește în anul 13 a. Chr. Despre virtuțile majore (*mores maiorum*): modestia, curajul, fidelitatea, statornicia, dreptatea și respectul). Un traducător urmează acest vector în activitatea sa profesională, iar bazele unei atitudini obiective față de traducere sunt puse în procesul formării în parcurs universitar și, ulterior, în activitatea de zi cu zi.

Următorul este *principiul umanismului* sau principiul vorbitorului: „În cazul limbajului și al limbilor, lucrurile sunt lucruri în cadrul activităților umane, în cadrul acelor forme de creație ce se realizează apoi în forme istorice, în tradiții, în ceea ce numim cultură, adică obiectivarea istorică a creației.” [2, p.15]. Astfel, limbajul este abordat pornind de la principiul antropocentrismului și pune în valoare capacitatea creativă a omului care „cunoaște universalitatea acestor lucruri, atât ce e limba, cât și că el însuși o face”. [Ibidem]. Traductologia și traducerea practică reprezintă activități în care omul (traducătorul) apare în mai multe ipostaze: de receptor și de producător de mesaje din și în diferite limbi, când se pune accentul cu maximă intensitate pe capacitățile creative ale subiectului traducător care operează o analiză semantică limbilor atrase în procesul traducerii în corelare nemijlocită cu realitatea desemnată, o condiție indispensabilă în traducere. Traducătorul încearcă să înțeleagă modul în care această limbă analizează și materializează realitatea extralingvistică, ce trăsături semantice evidențiază, ce conotații semantice produce etc. Probabil, anume referindu-se la dreptul la subiectivitate al traducătorului, Eugeniu Coșeriu afirmă că „A descrie o limbă „din propriul său punct de vedere” nu înseamnă a ignora realitățile care se starbilesce între această limbă și realitate, ci doar a o descrie din punctul de vedere al analizei sale asupra realității, și nu ca sistem de desemnare, adică din perspectiva unei analize nelingvistice a aceleiași realități...” [3, p.106-107].

Principiul tradiției este într-o strânsă corelare cu noțiunea de istoricitate, una esențială în lingvistică și bineînțeles în traductologie, care se manifestă, de exemplu, prin postulatele teoriei polisistemelor, aduse în circuitul științific de Itamar Even-Zohar [4]. Abordarea traductologică dată

este încadrată în paradigma istorico-socială și descriptivă pentru care cultura este un „sistem al sistemelor”. Această teorie vede în traducere un fenomen social influențat nu de constrângerile lingvistice, ci de normele sociale și culturale, specifice unui spațiu concret, într-un anumit moment istoric: anume aceste norme direcționează procesul de traducere și condiționează calitatea produsului final. Cultura văzută ca „sistem al sistemelor”, adică polisistem, contribuie la înțelegerea modului în care traducerea depinde de evoluția sistemului din care vine originalul pentru a elabora modalitățile de transmitere a acestuia din cultură în cultură. Traducătorul trebuie să fie conștient de condiționarea calității oricărei traduceri prin respectarea acestui principiu.

Este util să amintim aici ideile Prof. Klaus Bochmann, expuse cu privire la noțiunea de „limbi naturale”: lingvistul german este de părerea că toate limbile sunt produse culturale, dar totuși, „expresia „limbi naturale” este pur și simplu deplasată” [5, p.46] și asta pentru că „Limbile noastre naționale, standard sau literare, precum și limbile regionale, minoritare sau etnice, sunt, de fapt, limbi istorice (și nu „apărute”, ci create într-un anumit moment istoric) [5, p.46-47]. Așadar, vorbim despre o funcționalitate dinamică a traducerilor adaptate la contextele istorice, pragmatice ale culturilor concrete.

La o primă abordare, *principiul anti-dogmatismului* pare să fie mai puțin pertinent în contextul actual al traducerilor, dar dacă revenim la istoria traducerii, o să ne amintim, de exemplu, de episoade tragice legate de dogmatismul impus în cazul traducerilor religioase (de exemplu, Etienne Dolet, invinuit de erezie și executat prin spânzurare și ardere pe rug). O istorie modernă și contemporană ne direcționează spre cenzura care a existat în cadrul traducerilor realizate în ex-URSS, controlate în totalitate de partidul comunist. După cum menționează Prof. Iraida Condrea, este vorba în primul rând despre traduceri realizate prin intermediul limbii ruse, având scopul de a ține sub control impactul ideologic puternic al traducerilor asupra societății în întregime sau asupra unor membri ai ei. Anume din aceste considerente avea loc trierea și prelucrarea foarte dură a oricărei informații de către organele de partid, care stopau orice pluralism de idei sau discuții democratice, iar „Calificarea traducătorului era determinată de nivelul la care acesta cunoștea limba rusă, nu limba originalului.” [6, p.24-26]. Ne-am referit deja anterior la aceste probleme [7] în analiză bazelor ideologice ale revistei pentru traducători «Тетради переводчика», editată în acea perioadă anilor 1960-1980, analiză care scoate în evidență interferențele dintre traducere și putere și, respectiv, efectele rezultate din această „conlucrare”. Am pus accentul mai cu seamă pe noțiunea care preia sensul mult mai restrâns de politică – instrument de putere –, în special cu sens de Politicè sau artă politică prin care se subînțelege practicarea puterii, adică luptele purtate pentru putere, care, în timpurile moderne, pot fi studiate prin dictatura partidelor politice dominante într-o anumită societate și într-o anumită perioadă istorică. Putem afirma că traducerea a fost și rămâne în continuare un instrument important în combaterea dogmatismului de orice gen.

Principiul utilității publice sau al binelui public. Eugeniu Coșeriu argumentează că „în lingvistică vorbim despre limbaj, despre activitatea vorbitorilor [...] dat fiind că limbajul aparține tuturor”, anume din aceste considerente, „tot ce-l interesează pe vorbitor trebuie să-l intereseze și pe lingvist. Asta înseamnă că lingvistul nu poate rămâne în turnul său de fildeș. El trebuie să aibă în vedere principiile fundamentale ale tuturor aspectelor ce [îl] interesează pe vorbitor; adică inclusiv probleme de politică și practică lingvistică, de didactică a limbilor și a limbajului.” [2, p.160]. Vom dezvolta gândul prin extinderea acestor viziuni asupra importanței procesului de traducere și a rezultatelor acestuia: în societatea contemporană este greu de imaginat o realitate fără traducere, ea este omniprezentă și asigură buna funcționare a politicii, economiei, justiției, științei, legăturilor interculturale ș.a.

Eugeniu Coșeriu propune o analiză profundă a co-raportului dintre limbaj și limbă în cele *Zece teze despre esența limbajului și a semnificației* [3, p.9]. Ne referim în mod special la câteva idei expuse în acest sens, selectate din perspectiva posibilității aplicării lor la traducere. În centrul procesului respectiv se situează *limbajul* văzut de Coșeriu ca una dintre cele două dimensiuni ale existenței omului, alături de *muncă*. Bineînțeles, atât munca, cât și limbajul îl ajută pe om să-și construiască existența fizică și spirituală, ultimul oferind deschiderea tuturor posibilităților culturale ale omului. Conceptul de cultură este unul central în traductologie și, spre deosebire de o simplă învățare a unei limbi străine, un viitor traducător trebuie să posede capacități de creare într-o limbă, respectând fundamentul cultural al acesteia, căci, afirmă Coșeriu, limbajul „este o activitate creatoare și, prin aceasta, activitate culturală infinită”. Importanța învățării limbilor străine în vederea traducerii este descrisă de Eugeniu Coșeriu cu accent pe ideea comparației semanticității limbilor: „Învățarea unei limbi L_2 , pornind de la o limbă L_1 , înseamnă a descoperi analogiile și diferențele pe care L_2 le prezintă față de L_1 în propria sa analiză asupra realității. Iar rolul comparației semantice a limbilor este tocmai acela de a arăta în ce mod aceeași realitate este analizată în limbi diferite.” [3, p.106].

Abordarea pancronică a limbilor este reflectată în cercetările moderne în cadrul universaliiilor limbajului, a universaliiilor lingvistice. După cum am menționat în publicațiile anterioare [de exemplu, 8, p.228], universaliiile fac parte din universul total, care este cea mai mare clasă de echivalențe. În interiorul acestor sisteme funcționează duo-ul Ansamblu/Element unde „A și B nu sunt același lucru în sensul Identității, dar sunt același lucru în sensul Echivalenței”, un raționament fundamental în logica fractală. Deci abordarea traducerii din perspectivă fractală face posibilă reevaluarea aportului noțiunii de echivalență (spre deosebire de cea de egalitate) în analiza funcționării sistemele comparate, cum ar fi cazul traducerilor corelate cu originalul lor. Afirmăția dată este esențială pentru traducere, deoarece fractalul oferă soluții în cercetările care vizează echivalențele, o întrebare cheie pentru teoreticieni și traducătorii practicanți.

Creativitate, semanticitate, alteritate – universalii ale cunoașterii, universalii ale traducerii

Eugeniu Coșeriu subliniază că în cercetările asupra universaliiilor figurează deseori noțiunea de universalii ale *limbajului*, adică „ceea ce se găsește în toate limbile”, dar, susține savantul, „În realitate universaliiile limbilor nu coincid cu universaliiile limbajului. Toate universaliiile limbilor sînt, în același timp, universalii ale limbajului [...]” [3, p.85], dar nu și invers. Activitatea de limbaj este caracteristică pentru comunitățile istorice, fiind singura activitate creatoare definită prin două universalii: *semanticitate* și *alteritate*. *Istoricitatea* rezultă din *creativitate* și *alteritate*, *materialitatea*, de asemenea, rezultă din *semanticitate* și *alteritate*. Este clar că, un traducător se regăsește permanent în universul interferențelor acestor universalii. Creativitatea, semanticitatea și alteritatea asigură comunicarea în interiorul unei limbi-culturi și, desigur, în comunicarea interculturală și interlingvală, pentru că „*Creativitatea* caracterizează toate formele culturii”, „limbajul este activitatea care creează semnificate” (*semanticitatea* sa), aceste semne „sunt create pentru altul” (*alteritatea* sa) [3, p.9-10].

Văzute de aproape, elementele constituive ale triadei scot la suprafață rolul fiecăreia în procesul traducerii. În studiile traductologice, fenomenul creativității urmează mai multe traiectorii ale mișcării gândirii: studiul influenței creativității asupra naturii transformărilor în traducere, asupra dinamicii procesului de traducere, asupra caracteristicilor și specificului activității cognitive a subiectului traducerii, asupra abilităților și competențelor întrunite de traducător în această activitate profesională.

Creativitatea este instrumentul de bază în cunoașterea și în comunicarea cu lumea, inclusiv prin traducere, care, pe lângă toate, stimulează interesul pentru învățarea limbilor. Capacitatea creativă a unui traducător progresează odată cu dezvoltarea independenței în activitatea profesională, adică el dezvoltă aptitudini de emiteră a ipotezelor, de alegere a strategiilor de traducere în vederea depășirii dificultăților de traducere și a transferului mesajului din original în limba și cultura țintă [a se vedea și 9]. Creativitatea mai presupune acumularea de competențe pentru o evaluare critică în procesul cunoașterii Celuilalt (pentru a cunoaște alteritatea) în vederea dezvoltării unor relații de comunicare interculturală.

Creativitatea în comunicare, inclusiv în cea interculturală, este susținută prin esența limbii, contribuie la corelarea între însușirea limbii, traducere și creativitate. Totodată, în procesul traducerii are loc re-crearea particularităților culturale ale societății și limbii sursă, a mentalității sau a imaginarului lingvistic al autorului originalului. Amintim în acest context viziunile cercetătoarei franceze A. M. Houdebine-Gravaud care operează cu un model al imaginarului lingvistic, văzut ca un produs al interferenței mai multor factori ce se bazează nu doar pe norme obiective (sistemice, statistice) generate de constrângerile sistemului limbii, dar și pe atitudinile lingvistice ale locutorilor, din care rezultă norme subiective (evaluativ-neutre, fictive, prescriptive, sociale, comunicative) ce depind de o serie de factori de natură psiho-socio-lingvistică [10, p. 13-15].

Este clar că aceste norme sunt direct dependente de dinamica sincronică a limbilor, iar un traducător va fi constrâns să respecte normele obiective (dar și dimensiunea istorică) caracteristice limbilor atrase în procesul traducerii – ne referim aici mai ales la primul strat de probleme de traducere, care beneficiază totuși de mai multe soluții datorită traducerilor anterioare sau așa-numitelor „memorii ale traducătorului”. Normele subiective, însă, rezultă din funcționarea imaginarului lingvistic al locutorilor. Aceste norme subiective exprimă raportul sau reprezentările ca rezultat al conclucrării subiectului vorbitor și a limbii, purtătoare de atitudini: norme evaluative, fictive, prescriptive, comunicaționale și identitare [Ibidem]. În situația dată, traducătorul va trebui să demonstreze aptitudini sporite de creativitate, adică, în câmpul traducerii este luat în calcul raportul ce se formează între persoane – autor și traducător, fără a exclude din formulă destinarii traducerii.

Dacă ne-am referi la comunicarea interculturală scrisă, dar în special cea orală, se mai impune o componentă ce ține de situațiile pragmatică în care se desfășoară interacțiunea respectivă, când traducătorul trebuie să fie capabil „să simtă” participanții, starea lor emoțională ș.a. Probabil, acest proces pornește de la un anumit punct, descris de Bertrand Russell ca „un lucru vag, dar enigmatic, ceva care pare indubitabil, dar pe care nu îl pot explica cu precizie.” [11, p.186] și pe care începi să-l descoperi apropiindu-te tot mai mult de obiectul cercetării, fixând atenția asupra obiectului material sau/și conceptului, astfel apare cunoașterea. Russell vorbește despre două feluri de cunoaștere: cunoașterea lucrurilor și cunoașterea adevărurilor, subliniind că ultima este mai simplă și deci mai accesibilă, deși deseori ființele umane ajung să cunoască lucrurile prin descripție, descoperind totodată adevăruri [11, p.169-170] care își au fundamentul în familiaritate. Înțelegem că trebuie să fim conștienți de faptul că putem analiza existența doar acelor lucruri, care ne sunt familiare – o afirmație cu o pondere cu totul specială atunci când este vorba despre traducere. Nu puțini teoreticieni ai traducerii au accentuat această condiție: traducem ceea ce cunoaștem, înțelegem și nu întâmplător anume înțelegerea originalului este fundamentul reușitei în procesul traducerii.

După cum susține cercetătorul clujean Dumitru Cornel Vilcu, „Limbile diferă unele de celelalte NU prin ceea ce (ele) POT SPUNE (fiindcă orice limbă trebuie să fie capabilă să spună, la

limită, orice lucru care se dorește spus), ci prin ceea ce TREBUIE SĂ SPUNĂ sau, mai exact, NU POT SĂ NU SPUNĂ în circumstanțe determinate.” [12]. Pe lângă faptul că avem în față o vădită confirmare a posibilității traducerii în general, este clar accentuată condiția că traducătorul trebuie, mai întâi de toate, să fie capabil să reacționeze adecvat, să înțeleagă „ceea ce TREBUIE SĂ SPUNĂ”. Soluția este posibilă doar dacă traducătorul va avea suficiente cunoștințe în domeniul traducerii și o să-și adapteze produsul la situația pragmatică, în corespundere cu momentul traducerii, va ține cont de destinatarul acesteia.

Traducerea ca activitate antropologică este legată de formele de viață colectivă. Traducerea susține comunicarea, ea este întotdeauna adresată cuiva: astfel se constituie un dialog cu Celălalt prin gândirea dialogală, ceea ce contribuie la acceptarea Celuilalt [13, p.11]. În atare situații traducătorul apare ca un antropolog care își asumă în propria conștiință „bogăția spirituală a două sau mai multe culturi diferite”, exprimate în texte sau discursuri, ale căror cunoaștere și înțelegere va genera alegerea strategiei de traducere, în special în prezent, când trăim vremurile *provocărilor alterității*, când „în jocul social este prezentă alteritatea etnică, religioasă, culturală, politică și chiar economică” [13, p. 12]. Alteritatea este un concept-cheie al antropologiei, care oscilează azi între tradiție, adică, pe de o parte, vorbim despre interesul pentru diferențele de limbaj, de tradiții, de obiceiuri și moravuri și, de altă parte, au loc schimbările la nivel planetar care generează, la rândul lor, schimbarea lumii și duc la interdependența maximă între societățile contemporane, la dominația unor limbi, iar traducerea este unul din instrumentele care poate să asigure menținerea comunicării intersociale, fără a exclude din cercul intereselor sale limba-cultură a Celuilalt, provenit dintr-un mediu geografic și istoric diferit.

În triada coșeriană creativitate, semanticitate, alteritate, conceptul de semanticitate este fundamentul funcționării întregii structuri. Din perspectiva traducerii, este vorba despre construirea unor legături dinamice între semne, obiecte și interpretanți. În procesul traducerii, înțelegerea și interpretarea trebuie corelate cu subiectivitatea persoanei traducătorului cu propriile viziuni privitor la alegerea gradului libertății semiotice din care va rezulta gradul de creativitate, marcat totuși de relația traducătorului cu lumea din jur și de flexibilitatea lui în alegerea strategiilor de traducere. Traducătorul va decide cât de departe pot ajunge hotarele acceptării alterității, păstrând interferența comunicativă cu Celălalt. Este un proces deschis și dinamic, cu variate căutări și descoperiri cu o încercare de a cunoaște și a înțelege esența Celuilalt, mentalitatea și viziunea lui asupra lumii, decuparea acesteia prin limba pe care o vorbește.

Proprietățile cunoașterii, rolul cogniției în procesul traducerii au devenit un subiect tot mai prezent în debaterile științifice asupra traducerii. Această constatare nu are legătură doar cu interesul sporit pentru studiul mecanismelor cognitive în limbaj. Asistăm la căutarea noilor direcții ce ar permite o evaluare mai obiectivă a rezultatelor în cercetarea științifică – astfel, intrăm în câmpul de funcționare a științei cognitive. În cercetările traductologice, la fel se înregistrează tot mai insistent mișcările clar orientate spre abordări cognitive, deoarece nu mai există dubii că teoria lingvistică a traducerii are o resursă limitată de cercetare, iar metodele instrumentale ale teoriei interpretative a traducerii, promovate de Școala de la Paris, nu permit găsirea răspunsurilor la întrebările legate de operațiile mentale realizate de traducător în procesul traducerii. Astfel sporește interesul pentru dimensiunea cognitivă în procesul traducerii, confirmată prin conturarea unei noi direcții în studiile traductologice – traducerea cognitivă, un fel de reacție a științificului comunităților la provocările vremurilor prin care trecem. Această abordare readuce pe prim plan caracterul antropologic al traducerii, având în centru subiectul traducător cu propriul bagaj cognitiv, competențele și abilitățile acumulate din diferite surse și prin variate parcursuri.

Concluzie

Concluzia la care accedem în finalul analizei problematice anunțate pornește de la ideea că limbajul este o activitate specific umană, liberă, creatoare, având funcția semnificativă drept primordială [3, p.44]. Traducerea este o varietate aplicativă a limbajului, bazată pe cunoaștere, dar și pe diverse competențe și abilități pe care le posedă un traducător. Reușita operației de traducere este condiționată de alegerea strategică a subiectului traducător, materializată într-un conținut lingvistic și cultural. Creativitatea, semanticitatea și alteritatea sunt pilonii pe care se sprijină traducătorul în alegerea sa, garantul unor produse de calitate rezultate din procesul traducerii.

Referințe bibliografice:

1. RICOEUR P. *Sur la traduction*. Paris, Les Belles Lettres, 2016.
2. COȘERIU E. Principiile cercetării de tip umanist. In: *Analele Academiei Române*, anul 126 (1992), seria V, vol. III, București, Editura Academiei Române, 1997, p. 277-278.
3. COȘERIU E. *Omul și limbajul său: studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii șilingvistică generală*. Antologie, argument și note de Dorel Fînaru, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009.
4. EVEN-ZOHAR I. Polysystem Theory. In: *Poetics Today*, Vol. 1, No. 1/2, Special Issue: Literature, Interpretation, Communication (Autumn, 1979), Published By: Duke University Press, 1979, p. 287-310
5. BOCHMANN K. *Cum sunt trăite și percepute limbile. Despre istoria limbilor ca istorie socială*. Chișinău, Cartier, 2020.
6. CONDREA, I. *Traducerea din perspectivă semiotică*. Chișinău: Cartdidact, 2006.
7. ZBANȚ L., La traduction versus le pouvoir: étude des visions traductologiques dans la revue soviétique « Тетради переводчика ». In : *Etudes Interdisciplinaires en Sciences humaines*, Revue officielle internationale du Collège doctoral francophone régional d'Europe centrale et orientale en Sciences humaines (CODFREURCOR), Numero 4, 2017, p.3-20, Tbilissi, Editions Université d'Etat Ilia.
8. ZBANȚ L., GHEORGHITĂ E., ZBANȚ C., Le chaos, le système et le fractal appliqués à l'analyse du processus de traduction. In: Jadir, Mohammed, Ladmiral, Jean-René (eds.) *L'expérience de traduire*. Paris, Honoré Champion, 2015, p.219-233
9. ЗБАНЦ Л. Автор/авторы уровней креативности в переводе. В: *Актуальные проблемы современной лингвистики и гуманитарных наук: сборник статей X Международной научно-методической конференции*. Москва, 16 марта 2018 г. РУДН, 2018. Москва, Издательство РУДН, 2018, с. 76-96
10. HOUDEBINE-GRAVAUD A.-M. L'imaginaire linguistique: un niveau d'analyse et un point de vue théorique. In: *L'imaginaire linguistique*, Paris, L'Harmattan, 2002.
11. RUSSELL B. *Teoria cunoașterii. Istoricul filosofiei, filosoful matematicii, epistemologul*. Vol.2, București, Editura Vellant, 2019. VÎLCU D. C. Funcția semnificativă și universalitățile limbajului. PRELEGERI”. În: *Limba Română, Revistă de știință și cultură*, Nr. 5-6, anul XXIII, 2013 <https://limbaromana.md/?go=numar&n=54> vizitat 12.03.2022
12. AUGÉ M., COLLEYN J.P. *Antropologia*. „Prefață” de Nicu Gavriluță, p.7-19. Iași, Institutul European, 2013.